

Jelaleddin Kawkazda -3/ poemanyň dowamy

Category: Kitapcy, Poemalar, Sözler
написано kitapcy | 23 январа, 2025
Jelaleddin Kawkazda -3/ poemanyň dowamy

ÇINGIZ HANYŇ HÄSIÝETI

Çingiz han rehimsiz hem-de doňýürek,
Paýhassyz hereket eden adam däl.
Her şäheri basyp alsa bigüman,
Ony ýakman, abat goýan adam däl.

Bigünä bendeleň alyp janyny,
Çagany, atany, enäni gyran.
Ata-ene alnynda çagalar çapyp,
Zalymlyk zulmuny öňünden gören.

Ýurt baryna bir çetinden ot berip,
Gorkuzýardy ilatyny, şasyny.
Zalymlygy ganat kakyp asmanda,
Dünýä jar edýärdi uruş ysyny.

Derweze açylýar gorky sebäpli,
Mongollara tabyn bolýar şäherler.
Öý gapysy ýapylmaýar hiç haçan,
Dyza çöküp ýalbarýarlar adamlar.

Şonda-da rehim edenok zalym,
Kalby ýylan Çingiz pürküp zäherin.
Ýandyryp, otlaýyp ençe şäheri,
Gerýärdi üstüne ajalyň torun.

Öýden-öwzaryndan bizarlap, gaçyp,
Gumlara, daglara siňýär bendeler.
Niçeleri boýunturyk astynda,
Gulçulykda ýyglaý ýördi ençeler.

Her söweşde müňläp-müňläp ýesiri
Öňe salyp, kowýardylar ölümne.
Yzlarynda mongollaryň leşgeri,
Yza dönse kast edýärler janyna.

Gelmänkä gorkýarlar Çingiz adyndan,
El üzdürýär howatyrlyk tolkuny.
Gutulgysyz ýelüm garaşýan ýaly,
Gaçýarlar taşlaýyp maly-mülküni.

Mongolyň ordasy gelmänkä gala,
Çingiz hana tabşyrýarlar mekanyn.
Ýallaklaşyp, wekil iberip oňa,
Sag-aman saklajak bolýarlar janyn.

Gylyç, naýza, peýkam bilen göreşip,
Ýeňip bolmaz diýip, üzüp umydyn,
«Göz görkezýär Hudaý günämiz üçin».
Ýetirjek bolýarlar Hudaýa dadyn.
Çingiz han şäheri zabt edende,
Yza tesip bilmez esgeriň biri.
Goşunyň yzynda ýaýçylar goýýar,
Yza öwrülýänler galmaýar diri.

Leşgerleri ölsün, galsyn, parhy ýok,
Müňsi ölse üç müňüsi tapylýar.
Basyp alnan ýurtdan doldurýar üstün,
Gorkanlaryň kelleleri çapylýar.

Yza gaçsaň gürrüňi ýok – ölmeli,
Öňe gitseň diri galmagyň mümkin.
Üstesine altyn-kümüş almaly,
Şoň üçin tapýarlar ýeňişini çemin.

Çingiz han özünden mydam gorkmagy,
Hökmany zat diýip kabul edipdir.
Özün bilmän durka gorky derdinden,
Ýüreklerde oňa söýgi döräpdir.

Mongol agalygny ýaýratmak üçin,
Asmandan inenmiş diýýärler oňa.
Oň kada-kanunyn Hudaý döreden,
Hasaplap girmemiş gurulan jeňe.

Serdara düşünse her bir musulman,
Soltanyň sözünde nur dek ýagty bar.
Eýrandan, Turandan tapanok goldaw,
Ýogsa Ýaradanyň beren bagty bar.

Görnüp durşy ýaly, Jelaledinde
Dünýäni ýeňmeklik ýokdy niýeti.
Musulman halkyna bolup howandar,
Diňe ýeňmelidi Çingiz dek iti.

Nesewi özüçe ölçerip-dökýär,
Soltana wepadar geňeşçi gerek.
Birleşip Gündogar musulmanlary,
Duşmany kakmaly ýeňlişe derek.

Soltanyň aslyny, gelip çykyşyn
Hudaý tarapyndan wagyz etmeli.
Hut Muhammet pygamberiň hak sözni –
Wesýetini bitirýänin aýtmaly.

«Adamlary halas etmeli diýip,
Biçak uly ýumuş bilen iberdi.
Öz diniňi söýüp hem syla diýip,
Musulmanlar üçin ony gönderdi».

* * *

Kura derýasyndan geçirdi Boso
Tbilis garnizondan galan bölegni.
Isan galasynda gizläp leşgeri,
Şa ýanyna bardy, sorap kömegi.

«Daş tarapdan hüjüm etse jemlenip,
Isandaky goşun söweşe girse,
Iki taraplaýyn hüjüm edilse,

Ýeňmek bolar goşun berkiräk dursa».

«Netijesiz garşylygy goýuň-da,
Isan galasyny beriň Soltana.
Gala ýaly goşun başartmaz size,
Nähak sütem etmäň çykmadyk jana»

Diýen maslahatlar berildi Boso,
Buýrugy öwrüldi geçen maslahat.
Soltan huzuryna Boso Žakeli,
Gepleşige gitdi, alyp nesihat.

«Isan galasyny tabşyrýas saňa,
Şeýle hem Tbilisde galan goşuny.
Soraýarys, öz ýanyňa alyp git,
Çingizden gorasaň iliniň daşyny».

Berdiler Soltana şanyň gaznasyn,
Jelaleddin içki pikirini ýaýdy:
«Bu dünýäde maňa baýlyk gerek däl»
Diýip maksadyny ortada goýdy.

«Gylyja, galkana, naýza, atlara
Çalyşaryn altyn-kümüş gaznany.
Ýüregim ynjalar ýaka towlaşsam,
Hem arzuwym ýeňmek—ol Çingiz hany!»

Tbilis Soltanyň eline geçdi,
Dabaraly toýuň başlandy başy.
Atasyna boýunsynan han-begler
Ýygnandy. Doludy Soltanyň daşy.

Muhammet patyşaň gerçek ogluna
Wepaly bolmaga içdiler anty.
Ne ýarag berýärler, ne-de bir harjy,
Hoş söz bilen sowmak olaň niýeti.

Çingiz hanyň garşysyna çykmag-a
Ýok olaryň ýatlarynda-oýunda.

«Çingiz garşysyna gitmek zyýandyr.
Garşy çyksaň, özüň oklarsyň oda».

Berilýän boş wada tutanok derek,
Jelaleddin üçin asla ýok haýry.
Çingiz golaýlaşýar diýilse birden,
Daglara gaçýarlar, mongolyň döwri.

Soltan kaşaň eşikleri geýinip,
Söhbet açýar toýuň hatyrasyna.
Ol dymmady, bu gün açyldy dili,
Sözleri taý geljek gürji şasyna.

Haýran galaýmaly dilewarlygna,
Öň iller içini tutup gülende,
Ol çalaja ýylgyrýar-da oňýardy,
Tanar ýaly däldi häzirki halda.

Stoluň başyndan turanda Soltan,
Gulagyna pyşyrdady weziriň.
Şerif-el-Mülküň ýüzi ýagtyldy:
«Sizem görüň, bu ýalançyň hözirin».

–Şu gün-ä birhili bökýär ýüregim,
Herne düýbi düzüw bolawersin-dä.
Gudraty güýçli ýaradan Alla,
Ýeňişime güýç-kuwwatlar bersin-dä.

Ybadathanaň gümmezniň üstünden
Haç nyşanny aýyrmagy buýurdy.
Onuň depesinde musulman tugun
Parlatjagyn ähli ile duýdurdy.

Goşun toplaý, Çingiz bilen söweşip,
Ençe ýyllar, ýaşlyk döwrün ötürdi.
Ýel baryny sökdi, kyn günler geçdi,
Yslam dini üçin köp iş bitirdi.

At üstünde nahar iýdi, uklady,

Wagt geçýär, ahyr ykbal oýanýar.
Çingiz bilen güýji deňläp duşuşar,
Söweş kylsa ýaradana daýanar.

Ýürekde baslygyp ýatan ahmyryn,
Kinesini Çingiz handan çykarar.
Dökülen ganlary ýerine salyp,
Ganhoruň boýnuna tanap dakylar.

Maksat Çingiz bilen ýaka towlaşmak,
Şeýle arzuw bilen ýaşaýar Soltan.
Bu düneden arman goýman ötmeli,
Gana – gan almakçy, jan ýerine-jan.

Tbilisiň üstünde äpet Gün dogdy,
Jarçylar, derwüşler buşlaýar ony.
Ol gün deňelýärdi ýeňiş gününe,
Hemmeler buşlaýar Beýik Soltany.

«Meniň gören görgülerim şu ýerde,
Başdan geçip, gutarmaly ömürlük.
Ahyrynda ýetirmeli maksada,
Ýaradan Biribar bolaýsa menlik.

Sergezdanlyk ýolun geçip gutardym,
Indi maňa ýeňiş, şöhrat gelmeli.
Meň önümde ak ýol ýaýylyp ýatyr,
Kadyr Möwlam indi nazar salmaly».

Kuraň kenarynda söweş mahaly
Goşunyň içinde Waçe-de bardy.
Atyny atdylar, galdy pyýada,
Soltanyň esgeri naýzasyn urdy.

Doňan ýaly boldy şobada goly,
Gözi garaňkyrap, gitdi özünden.
Gyzyl gana döndi agdarlan ýeri,
Reňk-peti gaçdy onuň ýüzünden.

Gutarypdy köçedäki söweşler,
Öle meňzeýärdi Waçeniň keşbi.
Gözünü açanda özüne gelip,
Ýatan ýeri görse Şazada köşgi.

Şol wagt biriniň eşdildi sesi:
– Ýat, gozganma! Seň ýaraňdan akýar gan!
Waçe birden açdy ýumulan gözün,
Ine, görse, Sago ýanynda duran.

– Sago! Sen bu ýerde neme işleýäň?
– Çagamy ýitirdim, şony gözleýän.
Suw almaga gitdim. Gelsem ýok eken,
Azaşandyr. Ýeke balam yzlaýan.

– Beýle bolsa, sen bu ýerde eglenmän,
Haýal etmän git-de, gözle çagaňy!
Habardar bol, äňet töwerek-daşyň,
Her edimde saýgarawer ýagyňy!

Sago daňyp ýarasyny Waçeniň,
Şa köşgüne eltdi egnine alyp.
Ol synlaýar Rusudan şekilin,
Eliniň hünärin ýadyna salyp.

Ok-ýaý agtarýardy köşgüň içinde,
Waçe zordan galyp aýak üstüne.
Jelaleddin köşge golaý gelende,
Bar güýjüni jemläp, çykdy kastyna.

Soltan basanynda üzeňňä aýak,
Ok howada şuwlap, degdi atyna.
At janawar kişňäp çökdi dyzyna,
Waçe-de ýetmedi öz niýetine.

Başyna deňeýän söýgüli aty
Pyýala gözünden dökýärdi ýaşy.
Howandary bilen hoşlaşýan ýaly,
Galdyryp boýnuny, urýardy başy.

Atyna gynanyp, gözýaşyn döküp,
Hyrçyn dişläp, hyrra öwrüldi yza.
«Gyratyň ölümi oňatlyk däldir»
Diýip, göz aýlaýar daglara-düze.

Göz göreji ýaly görülen aty
Iň päkize ýerde saklap bakardy.
Guş-da gondurmazdy onuň üstüne,
Iým iýdirip, sowuk suwdan ýakardy.

Jelaleddin umydygär ýeňişe,
Ýeňiş günü münmelidi atyny.
Şondan bäri eýer salman üstüne,
Soňra açmalydy ýürek gatyny.

Ynha-da, tüýs ýaman ýerde tutdy gaý,
Soltana ýeňişiniň el beren çagy.
Ýyldyrym çaltlykda ýeňiş habary,
Ýaýramaly wagty kim boldy ýagy.

Arman çekip öldi onuň gyraty,
Ene topragyna ýetmän aýagy.
Ürgenje ýetmäge göwün diregi,
Diňe gyratydy arka söýegi.

– Uruş-uruş bolýar, ýitgi köpelyär,
Kimleriň kesiljek ömür tanapy.
Bir Alla bilmese, kim biler ony,
Bu däli dünýäniň köp bolýar sapy.

Gyratym dek galsam söweş meýdanda,
Gözüm açyp gitmeli bor jahandan.
Bar arzuwym ýagty jahan ýüzünde –
Ar almak Çingizden – ol zalym handan.

Agdar-dünđer edip ähli öýleri,
Hökman tapmalydy atyn atany.
Eger tapylmasa, bütin şäheri,
Otlap, gyrmalydy her öňýeteni.

Özi çykdy ok atanyň gözlegne,
Orhan, Şerif, Soltanşa-da ýanynda.
Parslar-da hars urýardy her ýana,
Arman goýmakçy däl Soltan janynda.

Olar ýere daman gany yzarlap,
Waçeni tapdylar köşgüň içinden.
Tbilisde ýaşanlar tanaýar ony,
Nakgaşçyny bilýärdiler daşyndan.

Haýal etmän habar ýetdi Soltana,
Özüni-de bilmän ýatyrdy Waçe.
Başujunda goýup, ok bilen ýaýy,
Tamasyny üzüp, dünýeden geçe.

Gan tegmili damyp penjirä çenli,
Iň soňky deminde atypdyr oky.
Ýürek tirsildeýär, bar eken jany,
Ýalançy düneden gitmändir baky.

Penjireden seretdiler parslar,
Soltana golaýmyş onuň arasy.
Nyşanany dogry alyp bilmändir,
Zyýan ýetiripdir goluň ýarasy.

Jeleleddin kürsäp gelende köşge,
Bezegli bir jaýa girjek bolanda,
Biygtýar saklananyn duýmady,
Aýagy saklandy, haýran galanda.

Göwnüne bolmasa, basjak ýerinde
Tolkun atýar durna gözli dury suw.
Don synyny guşagyna gysdyrды,
Öňünde çaykanýar aýlanýan bir köw.

Ol suw däldi, köw-de däldi, soň bildi,
Gök göwher daşydy düşelen pola.
Daraklygna basyp, çyzganyp geçdi,
Seredesi gelýär ýene on ýola.

Şa ýanynda Sago gyzyň şekilin,
Görüp haýran galdy, duran bir peri.
Az salym saklandy çekip aýagy,
Oň gözüne surat göründi diri.
Şobada unutdy söwer atyny,
Öň görüpdi ençe-ençe näzlini.
Şeýle gözel bardygyny duýmady,
Ýüzünden nur damýan, Aý dek ýüzlini.

«Bolsa-da, zyba maşgala ekeni»
Diýip, sözlänini özi duýmady.
Gözledi, gözledi, ýene gözledi,
Neçe gözlese-de, asyl doýmady.

– Günäkäre aýdyň!

Eger ol şu gözeli tapyp berse,
Men geçeyin onuň bir çemçe ganyn.
Altyn berip, sylag-serpaý ýapaýyn,
Kast etmerin, asla almaryn janyn.

Altyn, sylag-serpaý sözi eşidenden,
Waçä ýetirmedi jogap sözünü.
Ýalym-ýulum edip Jelaledine,
Yzyndan-da sallan boldy ýüzünü:

–Bu gözeli men bilýärim, Soltanym,
Köşk şahyry Toreliniň aýaly.
Garnisde Toreli düşüpdür ýesir,
Soltanyň keýpi ýok, gaçdy hyýaly.

Soltanşa Soltanyň gaçyrdy keýpin,
«Pygamberler janly adam suratyn.
Gadagan edipdir musulman ile»
Diýip, Soltan açdy ýüregniň gatyn.

–Mağşar günü her bir çeken şekiliň,
Talap eder nakgaşdan jan bermegi.
Her bir zada jan berýän-de Hudaýdyr,

Islemerin Alla garşy durmagy.

Soltan batly gygyrdy:

– Nakgaş!

Magşar günü çeken şekilleriňe,
Jan berebilmersiň, bilýärmiň şony.
Bakyda ýanarsyň dowzah oduna,
Şoň üçin gynaryn, almaryn jany.

Biçak azap çekip ölmeli borsuň,
Gyraty öldürdiň, gaharym synmaz.
Görülmedik agyr jeza bermesem,
Gursakda at salýan ýüregim dynmaz.

–Bagtygaraň ýatyşyny göreňde,
Jeza berilmegne galar öýdemok –
Orhan öz pikirni eýledi mälim,
Soltan weli öz oýundan gaýdanok.

– Munuň ýarasyny görüp durun men,
Her etsin-hesip etsin, tebip bejersin.
Ýarasyna däri-derman etmeli,
Yzasy aýrylsyn, kaddyna gelsin.

Orhan, hany, sen ilki aýt, göreli,
Bu näkese näme jeza bermeli?

–Munuň eli kesiläýse kem bolmaz,
Elden jyda düşen lokga etdir-dä!
Ölinçä örtenip geçer düneden,
Onda-munda üýrüp ýören itdir-dä!

–Munyňdanam, heý bir jeza bolarmy?
Ogurlyk edeniň eli çapylýar.
Gyraty öldürdi, ganatym gyrdy,
Günäsine görä jeza tapylýar.

Şerif-el-Mülk,
Sen näme diýjek?

– Günä iş eden nakgaşçy bolsa,
– Derrew onuň oýmalydyr gözünü.
Nalaýarmy, ýalbarýarmy, parhy ýok,
Näme diýse diňlemezler sözünü.

–Gözünü oýmaly!
Bu akylly gep.

Nakgaşça göreçden mahrum bolmakdan
Başga uly jeza ýokmuka diýýän.
Özi nakgaş bolup jahan görmese,
Men-ä ony öli hatarda goýýan.

Bu nakgaşy bejermeli tiziräk,
Ondan soňra günäkäri bakarys.
Bäbenegni pyçak bilen köwleýip,
Nakgaşçynyň ýüregini ýakarys.

Höküm gutarnykly, soňlaýan sözüm –
Yzyna öwrüldi, çykdy köşkden.
Wezir Şerif-el-Mülk, ýene ençeler
Ugrybir çykdylar daşky işikden.

Waçe aýny wagty maşgalasyny
Ahaldaba äkidipdi öňünden.
Gaty uzakdady ol wagt duşman,
Batyrlıkda geçen ýokdy deňinden.

Daş galany goraýanlaň biridi,
Gijelerine paýtagta gaýdardy.
Gabahatly başagaýlyk döwürde,
«Öýden çykma» diýip, Läle aýdardy.

Daýaw pyýadalar, ýaş yetginjekler
Öwrenerdi ýaý tutmagy, atmagy.
Başa-baş söweşiň alyp terini,
Ökdelärdi egri gylyç tutmaga.

Waçe üçin ol taýýarlyk birwagt

Dabaraly baýramçylyk ýalydy.
Watan üçin jany gurban etmeklik
Gürjüleriň begleriniň ýoludy.

Tblisiň iň soňky asuda günü
Waçe bir zat üçin öýne barýarka,
Sataşypdy köçede öz ýaryna,
Gowga günler hökümini sürýärkä.

– Läläm, neme üçin geldiň bu ýere,
Çagalary kime goýup gaýtdyň?
Şäherden çykmagyň kyn bolar soňra,
«Öýden çykman» diýip, özüň aýtdyň.

– Sensiz maňa dar görüňär bu dünýä,
Gowgaly pursatda aýrylyp bilmen!
Başyňa iş düşse, ederin kömek,
Ýarsyz bu jahanda oýnaýyp-gülmen.

Dostuň Goçiden bir haýyş edip gör,
Goý, ol maňa munda tapsyn bir işi.
Güýjüm ýetjek kärim kän ahyr meniň,
Çaý gaýnadyp, bişirerdim kä aşy.

Gatady Waçeniň ýeňse damary,
Gahary ýatyşdy, oýlanyp gördi.
Batyr aýalyny basdy bagyra,
Läle adamsynyň ýanynda ýördi.

Alatozan bolup gelýärdi Soltan,
Agşamara boldy gazaply söweş.
Ölenler, ýaraly köp boldy şonda,
Watan üçin gidişdiler başa-baş.

Waçeni tötänden görende Goçi
Zeyrenmäge durdy onuň ýanynda:

– Ilkinji gün şunça leşgerler öler,
Birnäçesi bolar diýip ýaraly,

Ýatsam-tursam gelmezdi meň ýadyma,
Duşmanyň öňünde mäkäm duraly.

Ýaraly köp, lukmanlar-da ýetenok,
Olara kömekçi gerek aýallar.
Agzybirlik gerek gürji iline,
Derek tapmaz arzuwlanan hyýallar.

– Onda şo taýlara iber Läläni,
Senden haýyş edýär, isleýär özi.
– Läle bu ýerlerde neme işläp ýör?
Öýüne iber-de, gutar sen sözi.

Isan galasyna alyp bar ony,
Gowganyň içinden saýlasyn başyn.
Üstümüzde gara bulut aýlanýar,
Habardar bol, onuň kesmesin ýaşyn.

Ertesi şäheri gaban Soltanyň,
Ýanbermez goşuny geçdi çozuşa.
Duşman garşysyna çykdy gürjüler,
Ýowuz günler saldy ençeme başa.

Erkek göbeklisi Isan galanyň,
Biri galman ele aldy ýaragy.
Naçarlar saraýar esger ýarasyn,
Dargadyldy ol galanyň goragy.

Ýaraly esgeri görende Läle,
Şuwap geçýän peýkamlara garaman.
Çola ýere arka alyp äkitdi,
Esgeriň haly teň, ýatyr ýaraman.

Ýaraly sorady:

– Sen Waçeniň aýaly-ha dälşiň-de?
Läle ýuwaşjadan başyny atdy.
– Men Mamuka, Sagoň dogany, zergär...
Toreliň gaýyny elinden tutdy.

Agşamara iňrik garalan çagy
Ylgap geldi gara geýnülü aýal.
– Läle, bu senmisiň? Ýörsene basym,
Seniň Waçäň köşkde ýatyr şu mahal.

Ony süýräp şa köşgüne eltdim men,
Men çagamy gözläp ýörkäm sataşdym.
Derman çalyň ýarasyny daňamda,
Nebsim agrap, durşum bilen tutaşdym.

– Başyňa döneýin, Sago, aýtsana
Ýarasy agyrmý, haly nähili?
– Ýarasy egninden, agyr däl ýaly
– Nakgaşça guwanýar tutuş öz ili.

Ylgaşyp bardylar köşgüne şanyň,
Waçeden ne habar, ne-de nam-nyşan.
–Sago, tiz aýtsan-a, Waçe nirede?
– Tutandyrlar ony, görerler işin!

Şo bada serpilip açyldy gapy,
Peýda boldy Jelaleddin weziri.
Ony görüp, doňup galdy naçarlar,
Ol hem aýallara dikdi nazary.

– Diwarda suraty çekilen aýal,
Ýaradan getirip berdi guluna!
Soltan huzuryna alyp bararyn,
Gözelleri synlap, dözer puluna.

Buşluk habar ýetdi Jelaleddine,
Naçarlary getirdiler çadyra.
Köşgüň diwaryndan asylan şekil,
Direlip duran dek, göwnüne görä.

–Töwrizdäki haremhana iberiň!
– Diýip buýruk berdi ol Şerif Mülke.
– Biri seretmesin naçar ýüzüne,
Garawuly bolsun, bolmasyn ýeke.

Soň Soltan Kaheti, Kartlä tarap
Ýörişe ugrady, jemläp leşgeri.
Agşam düşdi. Ýetdi barjak ýerine,
Tälim berdi edilmeli işleri.

Tbilisi şäherniň täze häkimi
Şerif Mülk ýerleşdi şanyň köşgünde.
Edere iş ýokdy görünip duran.
Muhabbet kölünde, naçar yşgynda...

Köşdäki Läle onuň paýydy,
Göwün söýen çagy geldi bagtyna.
Perizady getirmäge emr etdi
Öz eýelän Rusudan tagtyna.

Läle taýyn boldy gapy agzynda,
Gaýgy-hasrat gaplap aldy başyny.
Diňe goramaga namys-aryny,
Bakjaklady töweregni-daşyny.

Saçlary bulaşyk, ýanýar gözleri,
Süňňi sandyraýar gahardan ýaña.
El degirse, bars kimin topuljak,
Habardar bolup dur, galjak däl soňa.
Wezir Mülk Lälenni ilki görende,
Ýüzi gaýgylydy, ýöne nurana.
Görmege göz gerek gyýma gaşyny,
Ok ýaly kirpikler ot salýar jana.

Şerif Mülküň erki gidip elinden,
Has-da joşa geldi, galyp göwüni.
Dilin tapjak bolýar, göwnün awlajak,
Mylaýym söz bilen çözjek düwüni.

Beýle aýallaryň hilinden deldi,
Ýumşak sözler ter etmeýär ýürege.
Hyýal etse gujagyna gysmaga,
Zorly gollar bilen geçjek goraga.

Läle düşünenok onuň diline,
Dilden-de düşnükli onuň boluşy.
Göz-gaşyny oýnadýardy her tüýsli,
Düşnükli di emenjeňlik garaýşy.

Garşylyk görkezmä taýyndy Läle,
Wezir golaýlaşdy onuň ýanyna.
Saçyn sypamaga uzatdy eli,
Perizadyň otlar guýdy janyna.

Emaý bilen eňeginden galdyryp,
Oýnadyp gözünü dikdi gözüne.
Läle ýüregini baglady daşa,
Kuwwatly el bilen çaldy ýüzüne.

«Heleýiň urany, hudaý bereni»,
Ýaňsyly ýylgyrdy Soltan weziri.
– Göwnümi almasaň, haram ganjyjak,
Meň elimden indi sypmarsyň diri!

Gaçara ýer ýokdy Läle pahyra,
Ýakalaşyp goramaly özünü.
Weziriň gaýnady damarda gany,
Gahar bilen alardýardy gözünü.

Tüýlek, ýognas eller uzaldy oňa,
Läläniň bilini gysjak gujaga.
Bar güýjünü jemläp itdi döşünden,
Ýer gujaklan wezir duşupdy ýaga.

Weziriň ýadyna düşmedi oýun,
Ýerinden turdy-da, Lälä süründi.
Läle gyssanýardy, gaçýar her ýana,
Wezir oňa gaplaň bolup göründi.

Giň zalyň içinde garlawaç kimin,
Iki baka gaçyp, gözleýär pena.
Guduz açan ýaly gazaba münen
Wezir ýykjak bolýar poluň üstüne.

Kalbyna ot düşen näzenin Läle,
Weziriň ýüzüne urdy elini.
Gabat gelen ýerden urup agzyny,
Ölse-de berjek däl inçe bilini.

Sal-sal boldy egnindäki köýnegi,
Pamyk ýaly akja teni görüňär.
Wezir ony görüp topulýar öçli,
Dişi gyjap, gahar edip sürüňär.

Läläň indi gaçyp barýar ysgyny,
Haýhatly tutluşyk gutaryp barýar.
Bar güýjüni jemläp mündi penjirä,
Wezir tutup Läläň lebinden sorýar.

Läle zordan onuň elinden sypyp,
Arka bilen penjiräni itekläp.
Aşaklygna kelemenläp gaýtdy,
Ýere düşdi al-asmandan pel-pelläp.

OÝULAN GÖZ

Tebipler seredýär ýaraly Waçe,
Agyry aýrylýar, ýaralar bitýär.
Ýara bitenine gynanýar nakgaş,
Soltanyň permannyň yzasy ýetýär.

Dünýe tüm garaňky bolmaly oňa,
Aý, gün, ýyldyzlar-da ömürlük ýaşar.
Bulutlary, gök asmany görme ýok,
Baýyrlar, daglar-da arany açar.
Gaýyp bolar ak gündizler, gijeler,
Soltanyň hökümi amal edilse.
Ykbalyňdan gaçyp gutulyp bolmaz,
Sypma ýok ýaradan başyňa salsa.

Açyk penjireden seredýär Kura,
Syn edýärdi tolkunlaryň oýnuna.
Tolkunlar dolaşýar biri-birine,

Biri girýär beýlekiniň goýnuna.

Waçe duýman galdy neme bolanyn,
Penjire açyldy şakyrda batly.
Ganat kakyp uçup gitdi perişde,
Gözden ýitip gitdi ap-akja atly.

* * *

Sago özün maňlaýy şor saýýardy,
Doganlary agyr halda galyppy.
Äri Turman üçin çekipler ahy,
Özüniňem haly harap bolupdy.

Garawsyz galyppy ýeke oguly,
Ýesir düşüp özi, baglandy ýoly.
Jelaleddin haremhanasna barsa,
Ölümden-de agyr düşjekdi haly.

Eger çemin tapsa, özün öldürjek,
Ýöne garawullar örän ägädi.
Diňe bir ýagdaý bar—ol-da aç ölmek,
Köp oýlandy, başga pikir dagady.

Agyr gaýgy-gamlar düşende başa,
Umyt uçgunyna baglanýar biller.
«Belkem diri bolsun ýarym Toreli,
Düşümlü bolgaý-da bu uzak ýollar.

Mamuka doganym ölmedik bolsa,
Eýe bolar yzda galan balama.
Jebir baryn berdi ýaradan bize,
Hazan urdy näzik gunça gülüme».

Uzak ýol geçdiler Eýrana tarap,
Ötdüler daglardan, baýyr düzünden.
Sozan guýruk süýrenişip barýarlar,
Bendileriň kuwwat gitdi dyzyndan.

Ýakasyna baryp kiçijik derýaň,

Ýük ýazdyrdy ýesirleriň kerweni.
Kenardaky daragtlar her ýana
Goluny uzadýar, ýokdy armany.

Uzak ýoly geçip, aryp gelýäne
Höziri bir başga salkyn saýanyň.
Ýesirler ýuwundy durnagöz suwa,
Kölgesinde irkildiler gaýanyň.

Ýörelenem bolsa birnäçe günläp,
Päsgel beren bolmady bu kerwene.
Howply ýerden ötendiris öýtdüler,
Ilkagşamdan her kim geçdi ýerine.

Sago-da ýassyga goýdy başyny,
Gulagna eşdildi gruzinçe sesler.
Birden töwerekde turdy goh-goşun,
Başlandy çaknyşyk hem basa-baslar.

Ýowuz derde galdy ýatan adamlar,
Kerweniň daşyna gerdiler köken.
Syryp-süpürilipalyndy olja,
Kellesin berdiler ýerinden çykan.

– Uruň, çapyň, duşmanlary gaýgyрмаň!
Daşyna aýlanyň, galmasyn biri.
Ýaralsyny barlaň ýeke-ekeden,
Eýlä-beýlä süýräň, bolmasyn diri.

Tanyş sesi basym tanady Sago,
– Goçi! Goçi! – diýip, gygyrды birden.
Gam-gussany agy bilen çykardy.
– Sago! – diýip, Goçi gygyrды bärden.

– Sen neneňsi düşdün duşman goluna,
Seň öýün nirede, nirä eltmeli?
– Indi öýüm-de ýok, maşgalam-da ýok,
Iller nirä gitse, men-de gitmeli.

Gowga güni zulüm düşdi başyma,
Tora düşdüm, umyt üzdüm janymdan.
Eşretli diwranlar gitdi elimden,
Ýeke balam aýrylandyr ýanymdan.

Gözeller saýlandy, sürüldi Eýran,
Ýakalar çeklendi, syna daglandy.
Matam tutup ýaş döküldi gözlerden,
Ýaradana umydymyz baglandy.

– Bize-de dolanar eşretli döwran,
Gam çekme, Sago jan, atlan atyma!
Ylahym, ömrüňiz bolsun zyýada,
Geljege ymtylgyn, bolgun hantama.

Ahaldaba baryňan ýola Sagony
Eltip, Goçionuň bilen hoşlaşdy.
Galasyna ýetdi ol mahytaban,
Jany ara girdi, zulüm daşlaşdy.

Waçañ gapysynda çekdi aýagyn,
Aglap duran gyza düşende gözi.
Halyna gynanyp gyýýldy ýürek,
Birden-de eşdildi garrynyň sözi.

– Balamyň gözünü oýan ol zalym,
O dünede dowzah oduna düşsün.
Ataşa tutaşsyn, oýulsyn gözi,
Onki süňňi ýakan oduna bişsin.

Ýokary galdyryp goşa goluny,
Düýrülip ýazyldy garryň bedeni.
Bu dünýeden gitdi gözünü açyp,
Şeýle halda ötdi öňiýeteni.

Sago ylgap bardy ýaşan öýüne,
Janly-jemende ýok golaý-goltumda.
Basgançakdan ylgap çykdy ýokary,
Mährem ene ýatyr gaýgydyr-gamda.

– Sago, bu senmidiň, gyzym?
Sen dirimidiň, balam?

– Diri, diri, käbäm enem!
Men seň gyzyň Sago!

– Daşyrak dur, balam, gelme ýanyma,
Men keselli, saňa ýokaşar derdim.
Soňky demde eneň gördi ýüzüňi,
Janymdan tamam ýok, keselden irdim.

Emma gyzy oňa gulak asmady,
Garry enesini basdy bagryna.
Öpdi maňlaýyndan, ýygrylan ýüzden,
Özüni atardy pelek tigrine.

– Meniň derdim indi ýokaşar saňa,
Ýanyň ýere berseň tozar meň yzym.
Şirin janyň goramaly halyňa,
Gulak gabartmadyň, ötmedi sözüm.

– Maňa hiç zat bolmaz, mähriban enem,
Öňräkden nähoşmy? Ber haldan habar!
– Duşman oba talaň salan gününden,
Kesele sataşdym, gözümde gubar.

– Nämüçin oýdular Waçäň gözüni,
Iň tanyml nakgaşçydy ilinde.
Gözüni köwlem-ä edermi ýürek,
Taryhda at ýaşar gürji dilinde.

– Köşkde çekipdir bir gözel gyzy,
Oňa gözi düşen Jelaleddiniň.
Waçäni çagyryp beripdir perman:
«Gyzy getir, ýogsa alaryn janyň».

Waçe nirden tapsyn şeýle perini,
Nähili jan bersin şekile bende.
Soltanyň hökümin ret edipdir,

Iki garagyndan dynýar şo günde.

– Ol meniň şekilim, mähriban enem,
Meni huzuryňa eltmäge buýran.
Namysymy jandan eziz görüpdür,
Bäbenegni dözüşine men haýran.
Nakgaşça göreçden barmy gymmat zat,
Eňreýän halyňa, ezizim, Waçe.
Men-de seni jandan zyýat söýüpdim,
Zeminiň ýüzünde tapdyrmaz sençe.

* * *

Gruziýany eýelän Jelaleddin
Eýrany-da sypdyranok nazardan.
Mongollaryň gala gelmegi ahmal,
Eýmenç habar eşdilýärdi Hazardan.

Gürjüstanda tutmalydy özüni,
Leşger toplamaly garşyda durma.
Eýran häkimiýeti ikiýüzlüdi,
Olar mydam taýýar ýeňseden urma.

Soltan garşysyna dursalar eger,
Çingiz sylar diýen bardy tamasy.
Gorkynyň astynda ýitýärdi ugur,
Biter diýýärdiler ýürek ýamasy.

Dönüklük etmäge meýil edýänler
Baş barmagy ýaly aýan Soltana.
Syrp gylyjyny çapjak dessine
Garşy gidenleri ysalam dinine.

Dildüwşükler, gozgalaňlar barada
Eşidende hanjar urlana döndi.
Bulagaýlaň temmisini bermegi
Gahar-gazap bilen ýüregne düwdi.

Eýrandan ýetişdi gyssagly habar:
Mongollardan doldy daşdyr-töwerek.

Gizlin dil düwüşdi duşmanlar bilen
Kirmanyň häkimi ol Ejip Borak.

Syrtyn diräp mongollaryň hanyna,
Leşger ýygnap hyzmatynda durjakmyş.
Çingiz hanyň ordasyna goşulyp,
Jelaleddin goşunyny gyrjakmyş.

Şum habar gowşanda Jelaleddine,
Bady-hazan urdy kelle taryna.
Haýal etmän Kyýaseddin baş edip,
Bäş mün leşger sürdi öz humaryna.

Gozgalaň turmanka baryp Kirmana,
Göz görkezip häkim başyn almaly.
Garşylyk görkezse onuň goşuny,
Başlaryna ýok oýuny salmaly.

Iberdi goşuny, gahar synanok,
Diýseň jogapkärli häzirki pursat.
Kirman goldan gitse, mongollar gelse,
Elinden gitmeli dabaraly at.

Tozdurlanam bolsa gruzin ili,
Entek doly boýun bolmandy bular.
Lih gerşiniň aňyrsynda gizlenip,
Ägirt uly goşun toplapdy olar.

Gruzinler Ikoniýany, Hlaty
Gizlin gepleşige çekdi kem-kemden.
Soltanyň ýagysy köpelýär barha,
Ýaradan ýar bolup bermese hemdem.

Musulman döwletleň howandaryny
Gelmişek saýýardy öňi ýetení.
Soltan garşysyna galjak köpelip,
Ýaka towlaşjaklar ýarag tutany.

Bu ýagdaýlar juda uly alada,

Iki oduň arasyna meňzeýär.
Gaharyň penjesi gysyp ýüregi,
Iki-baka at oýnadyp dyňzaýar.

Çingiz bilen tutluşyga howlukman,
Ýatymaly Eýrandaky gowgany.
Gürjüleri mäkäm dyza çökerip,
Söweşip ýeňmeli ol Çingiz hany.

Kyýaseddin entek ýetmäňkä Kirman,
Şol tarapa sürdi ýene bir leşger.
Ygtyýarly wezir galdy yzynda,
Gazna hasaplaýan ýene bir işgär.

Jelaleddin ugramanka ýörişe,
Wezire tabşyrdy ençe işleri:
Gürjüleri göz astyndan salmagyn,
Ýok ýerimde göterlmesin başlary.

Goňşuda ýaşaýan musulman bilen,
Pynhan işler geçirmesin hiç haçan.
Dönüklük etmege bermegin pursat,
Gepleşikler geçir, bolsun aç-açan.

Şerif-el Mülk «Ur diýseň, öldürýär»,
Öň talanan halky ýene talady.
Birnäçe şähre sürüp goşuny,
Mal-mülküni syryp-süprüp ýalady.

Galaba ilaty daglara siňip,
Güýç toplady Mülküň geçme daşyna.
Soltanyň yokdugyn aňan gürjüler
Dürli oýun gurjak wezir başyna.

Arzrum Soltany gürji şasyna
Gizlinlikde ýollaýar ýazan hatyny.
Jelaleddin garşysyna birleşip,
Açyk beýan edýär pynhan netini.

Weziriň eline düşdi gizlin hat,
Bahana tapyldy ili çapmaga.
Arzuma leşger çekdi şol bada,
Haty eltip, maňlaýyna ýapmaga.

Ahmallykda üstün basdy şäheriň,
Garşysşa çykan goşun bolmady.
Az wagtda dyzlaryna çökerdi,
Hazyna ýygnady, nebsi dolmady.

Weziriň Arzrumy syndyran wagty,
Hlad şäherinde şazada aýal
Tamta geçirýärdi gizlin maslahat,
Soltany dargatma edýärler hyýal.

Soltanyň Eýranda ýörenin bilip,
Leşgere buýurýar: «Aýaga galyň!»
Çar tarapdan gabap duşman daşyny,
Soltanyň wezirin tiz ele salyň!

Gisameddin şaýyn tutýar söweşe,
Şa permany kuwwat berdi biline.
Baş goýmaga taýýar jeňli meýdanda,
Hemaýat etmekçi tutuş iline.

Telim gowgalary gören esgerler
Ýygnanyşdy Gisameddin daşyna.
Şerif Mülküň yza geçjek ýolunda,
Buky ýerde ýatyr, ýetjek başyna.

Oljasy oňupdyr, keýpi kök Mülküň,
Ýene-de galňajak altyn hazyna.
Arzrum gyzlary haremhanada,
Göz gyzdyryp bakjak peri ýüzüne.

Iki dag arasy, şeýle dar ýerde,
Gykylyk derdinden ýerler titredi.
Wezir esgerleri üstün aldyryp,
Käkilik deý dumly-duşa pytrady.

Ellibizar bolup oljadyr zatdan,
Ata atlandylar, basdylar gamça.
Gaçanda gutulyp, kowanda ýetýän
Bedewler ölümden gugardy şonda.

Süňňi galpyldady Şerif-el-Mülküň,
Hasabat bermeli Soltan öňünde.
Her zat edip bir sypalga tapmaly,
Jany gugarmaly ahyrsoňunda.

Nama ýazyp, çapar ýollady oňa,
Çişirip görkezdi bolan söweşi.
Ägirt uly goşun bilen çaknysyp,
Zordan gutulanyň gerdende başy.

Ençe gozgalaňlar birleşip birýan,
Mümkin, öwrülmegi äpet bir güýje.
Wagtynda gelmeseň, eý, eziz Soltan,
Sanaşmaly boljak bu ýerde jüýje.

Howply habar ýetdi Jelaleddine,
Dessine dolandy Tbilise tarap.
Hlatlyla ýene döredi gahar,
Abraý dileýärdi asmana garap.

Şa aýal Tamtadan içi otludy,
Gabat gelse indi başyny kakjak.
Kapyr gürjülere kömek edeniň
Özlerini gyryp, öýüni ýakjak.

Soltanda bardy bir ýeser häsiýet,
Ilkibada duşman başyn aýlardy.
Söweşden elini sowatmak üçin,
Mylaýym sözünü seçip-saýlardy.

Söweş-söweş bolýar, ýityär adamlar,
Gymmatlydy her bir esger Soltana.
Gyrlyşmak islänok hlatly bilen,
Özün tanatmaly ganojak hana.

Anis, Kars galalaryna eňterlip,
Ýüzüniň ugruna eýelemeklik.
Ol aýdany başartmady birbada,
Serkerdäň adyna döredi kemlik.

Diýseň erjel goradylar galany,
El bererli däl di çozanyň bilen.
Buky ýerde ýatyp ýagdyrýar oky,
Aman gutuljak däl üstüne gelen.

Yzyna çekildi ugur tapmany,
Bu habar ýaýrady ýakyna-daşa.
Kawkaza geleli şowludy hüjüm,
Ne bela urduka bu bolan işe.

«Anisiň hem Karsiň gabawyn synlan
Hlatlylar çozar diýip oýlamaz»
Diýip pikir edýär Soltanyň özi,
Gizlin pikir hakda hiç kim sözlemez.

Gabawy taşlady, çozdy Hlada,
Hlatlylar duýan eken pirimi.
Öçli garşylandy eden hüjümi,
Dar ýerde tapmady oňly gerimi.
Pynhan oýun pynhanlykda galmaly,
Kim açdyka onuň gizlin syryny?
Haýynlyk edendir ýakyn nökeri,
Gizlinlikde tapyp onuň tärini.

Soltanyň syryny bilýär üç adam,
Garamälik, Orhan, biri weziri.
Dogry tapyp bilse şeýle haýyny,
Kellesini kakar, goýbermez diri.

Garamälik syrkaw ençe gün bəri,
Orhan-da mydam Soltan ýanynda.
Nätanyş adam-da duşanok asyl,
Içalyňy tapmak Soltan oýunda:

– Kim möhüm habary Hlada ýetir?
Wezirime asyl edemok güman.
Şerif Mülk asla etmez bu işi,
Haýynlyk edende ýokdur hiç iman.

Weziriň hemişe bolýar ýagysy,
Orhan gelip ýamanlady weziri.
«Haýynlyk edendir weziriň seniň,
Dil düwüşip, beýan eýländir syry».

Soltan halamady Orhanyň sözün,
Gözünü agdardy, gazaply bakdy.
Çäre tapman Orhan dişledi dilin,
Şyltak atma oňa bahana ýokdy.

Soltany goraýan perişde ýaly,
Nijeme hanjardan gorady ony.
Awy-zäherlerden edipdi halas,
Soltana berilen wepalyk hany?

Şerif Mülk ýakyn adam Soltana,
Yzarlardy onuň her bir ädimin.
Jelaledin mydam goldardy ony,
Şonuň üçin batly urýar gadamyn.

Çäksiz häkimlige içleri ýanýan
Tapylýardy emirleriň içinden.
Soltanyň özüni ýigrenýär olar,
Hasap soralmaýar tutup çetinden.

Bu zatlary syzýar Soltan ýüregi,
Häzirlikçe işden pyzmaň wagty däl.
Agzybirlik gerek goşun içinde,
Agzy ala leşger geçmez uzak ýol.

Wezir her gün «saňa wepalydyryn»
Diýip, gazaýardy Soltan gulagyn.
Janköýer kişisi ýanyna gelse,
Satyp goýbermegiň tapardy ýolun.

Wezir ýagylary oňa aç-açan,
Soltandan çekinýär garşy çykmaga,
Çepine düşdügiň işiň pyrrykdy,
Ätiýaç edýärler göni bakmaga.

Olar Şerif Mülküň ýoguna ýanjak,
Agtarýarlar her gün amatly pursat.
Tutulýan oýuna etmäge amal,
Her adamda ýok-da dag ýaly gaýrat.

Barha basýar münkürligiň labyry:
«Üçün biri: Orhan, Garamälik, Mülk.
Şulaň biri hökman dönük bolmaly,
Şeýle bolsa näme diýerkä halk».

Hersiniň yzyna salyp jansyzy,
Içalyny tapmaklygy buýurdy.
Her sözüni yslam dinine baglap,
Kim hilegär bolsa, şondan doýurdy.

MUHAMMET NESEWI,
TURMAN TORELI

Gruziýaň taryhyn ýazýan Toreli:
«Güýjün tijär ilim, galar aýaga».
Umyda baglapdy бүтін durkuny,
Bolmasa howlukjak günü ýaşmaga.

Toreli özüniň baş goşan işin,
Peýdaly saýýardy, hormat goýýardy.
Öz halkynyň taryhyny döreden
Ömürbaky ölmez diýip uýýardy.

Nesewi-de öwýär onuň işini,
Alawlaýar şonda umyt uçguny.
Gürjüstanyň darganyny eşidip,
Iýmedi, içmedi, köýdürdi jany.

– Seň nämüçin gama batýanyň bilýän,

Men-de bir wagtlar batypdym gama.
Horezm bagtyna boran ýaganda,
Gaýgynyň derdinden bulaşdym guma.

Pajygaly wakalaryň soňunda
Şat ýagdaýda gören bolsamdym seni.
Ýa samsyk saýardym, ýa-da bidöwlet,
Biperwaý diýerdim, aýdardym göni.

Erkek adam, aýratyn-da şahyrlar,
Ýurdunyň oduna ýanyp-bişmeli.
Ýamana gynanyp, ýagşa begenip,
Mekan üçin gaýnamaly, joşmaly.

Ýurduň derdin çekip, gam-gussa batmak
Howsala düşürmez äriň-ärini.
Çekmelidir Ýaradanyň jebrini,
Mert kişiler dökmez içki syryny.

Çakdan artyk bolan islendik zadyň
Peýdasyndan kendir berýän zyýany.
Çarhypelek işi saýgartmaz asla,
Zowky-sapasyndan köpdür köýýäni.

– Bu aýdylýan zatlar dogrumy, tagsyr?
Gruziýadan zat galmady diýdiler.
«Oba-şäherleri oda köýdürdi»,
Meni baky gaýgy-gama goýdular.

Gyranmyş diýdiler garry-guryny,
Geçiripdir çagalary gylyçdan.
Namysyny depeläpdir gyzlaryň,
Gaharyn çykaran hristian haçdan.

–Gürrüňleriň jany bardyr, Toreli,
Uruşyň-da bolýar aýry kanuny.
Özüň esger, menden gowy bilýänsiň,
Duşmany gaýgyrman, alýarlar jany.

Saňa aýdylypdyr aňa çişirlip,
Gyran dälidir çaga-çuga, garryny.
Çingiz han dälidir ol paýhynlar ýaly,
Oba, şäherlerde gurmaz daryny.

– Öýde çagam bilen galdy aýalym,
Olar amanmyka, düşenok habar.
Sago ýarym öten bolsa düneden,
Maňa-da howply del gazyljak gabyr.

– Köşeş, şahyr, ýüregiňi bas aşak,
Rehimsiz Çingiz hany ýigrenýär.
Birehim adam ýagysydyr Soltanyň,
Beýle iş etmez ol, dine direnýär.

– Seň aýdanyň ýaly bolsady, tagsyr,
Soltan ýeňlenlere rehimlik etse,
Şeýle bolsa, oňa ýetesi zat ýok,
Allanyň ýoluny üýtgetmän tutsa.

Kuranda ýazylan ençe sürede,
Penakär bolmaly mätäç ynsana.
Soltan Muhammediň goraýar ýolun,
Ýykyp-ýumurmaklyk saýylýar günä.

– Aýdýanlaryň dogry, şahyr Toreli,
Uly urşuň köp bolýandyr pidasy.
Dostluk açmak üçin uzatdy elin,
Kabul etmediňiz, köýdi ýodasy.

Rusudan şa Soltan sözüň ýykmany,
Oňa ere barsa, gan dökülmezdi.
Gürjiniň topragy galyp abadan,
Iki ýana uzak ýol sökülmezdi.

– Bu aýdýan zatlaryň bolmaz, tagsyrym,
Rusudan Soltana hiç haçan barmaz.
Din hakynda gidýär bu ýerde gürrüň,
Dinini üýtgetse, şa bolup bolmaz.

Gowşak aýal şa tagtyna çykandan,
Baş-başdaklyk, jan-janalyk başlandy.
Jezasyz galýardy günäkär adam,
Dura-bara agzybirlik taşlandy.

Häkimligiň bütin süňňi gowşady,
Her kim mülkün saklabilse bolany.
Begzadalar bozdy öňki adaty,
Dogry düşün, tagsyr, ýokdur ýalany.

– Bolelin, asuda durmuşyň ýoly
Ýuwaş-ýuwaş lellim edýär ynsany.
Lellimler zar bolýar çuňňur akyla,
Akylsyz şalaryň bitmez aýdany.

Meýlislerde keýp çekse her günde,
Begzadalara çen öwrenýär şadan.
Halkyň öňündeki borjun unutsa,
Il temasyn üzer perwaýsyz handan.

Gözbaşyndan aksa bulanyk suwlar,
Bütin derýa akar bulanyk bolup.
Horezm görüpdi şeýle günleri,
Ýer ýüzünden gitdi, saralyp-solup.

– Hakykaty aýtdyň, tagsyr Nesewi,
Häkimlik jylawy gowşady birden.
Köşk hadymlar hersi çekdi birýana,
Şoň üçin dargady ilimiz irden.

– Diňe şanyň özi biperwaý bolsa,
Akyllynyň borjy düzetmek ony.
Biperwaý kesele tebip bolmasa,
Mekany tiz tozar, bilmeli şony.

Şan-şöhraty älem ýüzüne dolan,
Düneden ötende Soltan atasy,
Men-menlik başlandy, yrandy tagt,
Daşa degdi Jelaleddin paltasy.

Sagdynlygy, abatlygy zyňanlar,
Nesiller öňünde bolar günäkär.
Allanyň alnynda ýuwulmaz günä,
Bakyda ruhy bolan jepakär.

– Ýesir düşdüm diýip Soltan eline,
Gara maňlaý diýip saýmaryn özüm.
Agzy ala ilde bolanym üçin,
Örtenip-köýýärin gyzardyp ýüzüm.

«Ýükli arabany» çekdiler yza,
Az sanlymyz öňe çekebilmedik.
Gahar penjesinde galdyk gysylyp,
Ar-namys derdinden oýnap-gülmedik.

– Hawa, öz-ä şeýle, şahyr Toreli,
Betbagtadamlar neslinden men-de.
Pelegiň çarhyny öwürjek bolup,
Azap çeke-çeke örtendik günde.

HLADA HÜJÜM

Jelaledin Hladyň baryp etegne
Aýak çekdi. Habar ýetdi Hlada.
Tbilisiň başyna düşen apatdan
Habarlydy ilat, düşdüler oda.

Soltan eýelese Hlat galany,
Bilýärdiler agyr beriljek jeza.
Jan alyp-jan berip goranmaklykdan
Başga alaç ýokdy, görünýär göze.

Öçli topulýardy Soltan şähere,
Serpilmeli bolýar her gezek yza.
Saýlama goşundy Hlada çozan,
Ölseler-de olar çökjek del dyza.

Ýeňsäni öwürse, köpelýär dönük,
Ýene-de Tbilisde çapha-da-çaplyk.

Weziriň başyna gurupdöwüşü,
Gaznalar soralýar, soralýar saplyk.

Lih gerşiň aňyrsy ýene gorhana,
Tbilis musulmanlar etdi haýynlyk.
Dumly-duşdan ençe güýçler toplanyp,
At-ýaragy şaýlap, gördi taýynlyk.
Ýülünmäge gelen bir haýyn diýdi:
– Soltan häzir Hlat gala sürünýär.
Tbliside az galypdyr esgerler,
Şäheriň içinde seýrek görünýär.

Duýdansyz çozsaňyz merkez şähere,
Aňsat almak boljak gözel Tbilisi.
Gürpbasdy etmeli, almaly jany,
Eşdilmesin onda duşmanyň sesi.

Dönük musulmanlar tapyp ugruny,
Rusudanyň äri Mogaseddini
Zyndandan boşadyp, aklady özün,
Ýada salmadylar musulman dini.

Lih gerşine baryp boşan begzada,
Leşger ýygnap, ar almaly Soltandan.
Goşunbaşy Goçi taýýar ýörişe,
Namys üçin ol-da geçjek janyndan

Goh-galmagal turdy: «Atlan-ha, atlan!»
At tozundan ýaňa garalýar asman
Weziriň leşgeri gaçdy toplanyp,
Tbilisi gürjige geçdi sag-aman.

Şerif Mülk ýene gönderdi çapar,
Soltana ýetişdi howply habar.
Halys irdi iki ýana at goýup,
Gaharyň üstüne seplendigahar.

Gyş aýy Hlatda sowukdy howa,
Goş basyp ýatmadan çykanok pişe

Hlat gabawyny goýbolsun edip
Tbilise ýöneldi, ugrady daşa.

Soltan bilen durmaklyga ýüzbe-ýüz,
Jeň meýdanna çykma gerekdi ýürek.
Gürjüler gaçdylar yzyn garaman
Başlaryn gutardy söweşmä derek.

Goşunbaşlar ýüzleriňi sallaşyp,
Lih gerşine tarap ugrady ýene
Kura köprüsine ýetilýänýerde
Satanlak gyr atly sataşdy ine!

Ol Goçidi, synlaýardy ilaty
Derýaň ýakasynda hyň berýär halk
Saýhally geçmeseň dar bolýar köpri,
Mülküni taşlanlaň ýüzleri soluk.

Gara geýnen aýal ellerin salgap,
Goçiniň adyna okaýar lagnat.
«Tüf ýüzüňe seniň, goşun başlygy,
Ene-ata, kowumlaryňa nälet.

Mekanyn taşlandan erkek bolarmy?
Borjuny unutdy iliniň önünde,
Lih gerişi uzak saklamaz sizi.
Namartlar gutulmaz ahyr-soňunda.

Şäheri söweşsiz taşlan näkesler,
Ýokmudy ellerňiz gylyç tutmaga.
Tükendimi ata çykyp bilýänler,
Utanmaly jeň meýdandan gitmäge.

Niçezar siz Lih gerşinde ýaşajak,
Gaçybatalgaňyz boldy ol ýeri.
Darajyk dereler, buky gowaklar,
Gorkagy halamaz, söýýändir neri».

Goçi at başyny öwürdi yza.

Gyjalatly sözden açjak arany.
Gulakdan gidenok ýalyňly sözler,
Bardygyça täzeledi ýarany.

Serkerde dar köçeleriň birinde,
Hatar gurap gelýänlere sataşdy.
Goltugyndan gop berýärler bir körüň,
Goçi gelýän adamlara gatyşdy.

Ýöremejek bolýar, ýalbarýardy kör:
«Hudaýlygmy aýdýan, goýberiň meni!
Asyl-ha gitjek däl, galjak şu ýerde,
Halas etjek bolup, gynamaň jany.

Kör adamy hiç kim ýapmaz başyna,
Mundan beter hiç zat etmezler maňa».
Saç-sakgala basan bu körüň sesi,
Goçä tanyş sesdi, garady oňa.

Öz dosty Waçedi, çekdi içini:
– Eziz dostum Waçe! Saňa näm boldy? –
Bagty gara dosty basdy bagryna,
Şatlykly günleri ýadyna saldy.

– Sen kimsiň? – diýip sorady Waçe,
Tanajak bolýardy sypap-sermeläp.
– Men Goçi Muhasdze-le, dogan jan! –
Ikisi-de durlar horkuldap, aglap.

– Şeýle güne düşendirin, eý, dostum,
Indi maňa ýagty jahan görme ýok.
Ýürege gor guýýan mähriban jülgä,
Syn edip, daglara çykyp durma ýok.

– Görmeýäniň gowy, mähriban dostum,
Gözýaşdan, hasratdan ýanardy janyň.
Ýagşy günler gaýdyp gelmez yzyna,
Jigeriň ot alyp, gaýnardy ganyň.

Jelaleddin her edip-hesip edip,
Gürjüleri gutarnykly ýeňmeli.
Öz öňünde goýdy iki mesele,
Häkimleriň hemmesini daňmaly.

Ikinji mesele musulman ýurtlaň
Asudalygyny gazanmak zerur.
Mundan başga Hlat şasy Tamtanyň,
Nirede bolsa-da, läşini serer.

Içinden dörese ganym duşmany,
Gapylllykda alyp biljek her haçan.
Ýüzünden, gözünden tanap bolanok,
Iň ýamany hilegärlik suw içen.

Içalyny aňtap tapmasa jansyz,
Ol aşa howply Soltan janyňa.
Şerif Mülki indi gözden salanok,
Orhan ýürek edip bardy ýanyňa.
«Wezir täç hakynda sorady menden,
Şalygy küýseyär onuň ýüregi.
Gapylllykda alabilse kelläňi,
Ine, şonda bitjek onuň geregi!

Pyçak öz gynyny kesmez hiç haçan,
Doganyň dogana ysmaz boguny.
Weziriň özüňe bolupdyr ganym,
Başga ýerden gözleme sen ýagyňy».

Orhanyň sözleri degdi nyşana,
Dogannyň sözünü diňledi bölmän.
Soltan Orhany-da kowdy ýanyndan,
Gahar depe çykdy, serinde duman.

(dowamy bar)...

Poemalar